

ATEBE

Dinî Araştırmalar Dergisi
Journal for Religious Studies
e-ISSN: 2757-5616

ATEBE Dergisi | Journal of ATEBE

Sayı: 10 (Aralık / December 2023), 1-37

Diyabet İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının Program Geliştirme Süreçleri Açısından İncelenmesi

*Analysis of the Curriculum Developed by Presidency of Religious Affairs in Terms of Curriculum
Development*

Hüseyin Algur

Doç. Dr., Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi
Anabilim Dalı

Associate Professor, Giresun University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and
Religious Studies, Religious Education
Giresun, Türkiye

huseyin.algur@giresun.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2028-2151>

ror.org/05sraq822

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 5 Eylül 2023/ September 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 29 Kasım 2023/November 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Atıf / Cite as: Algur, Hüseyin. "Diyabet İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının
Program Geliştirme Süreçleri Açısından İncelenmesi". *ATEBE* 10 (Aralık 2023), 1-37.
<https://doi.org/10.51575/atebe.1355346>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article
has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve
yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical
principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have
been properly cited (**Hüseyin ALGUR**).

Yayıncı / Published by: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi / Social Sciences University of Ankara.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This
work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının Program Geliştirme Süreçleri Açısından İncelenmesi*

Öz

Eğitim-öğretim sürecinin sistemli bir şekilde devam etmesini temin eden öğretim programları, önceden belirlenen öğretim hedeflerinin gerçekleştirilmesi için yol haritası belirler. Öğretim programları, öğretim hedeflerini göz önünde bulundurarak hazırlanan ders içeriği, öğrenmeyi gerçekleştirmek üzere işe koşulacak öğretim yöntem ve teknikleri ile çeşitli eğitimsel uygulamaları kapsayan koordine çabaların tümüdür. Formal düzeyde Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) gözetiminde yürütülen din öğretimi faaliyetlerinde de öğretim programlarının kullanılması söz konusu öğretim faaliyetlerinin daha sistemli ve etkin olarak uygulanmasına katkı sunmaktadır. Geliştirilen öğretim programları hem yaygın din eğitimi faaliyetlerinin standardizasyonunu temin etmekte hem de yürütülen çalışmaların bilimsel araştırmalara konu edilebilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmada DİB tarafından geliştirilen ve Başkanlığın internet sitesinde ilan edilen 13 yaygın din eğitimi öğretim programının yanı sıra hâlihazırda uygulanmayan 3 öğretim programı incelenmiştir. Yapılan incelemelerde yazar tarafından hazırlanan ve program geliştirme süreçlerini içeren bir ölçüt tablo esas alınmıştır. İncelemeler sonucunda elde edilen bulgular tablo üzerinde belirtilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. DİB tarafından hazırlanan programlar incelendiğinde hedef, içerik, süreç, değerlendirme ve bağlam unsurlarından birçoğuna farklı programlarda yer verilmediği tespit edilmiştir. Bazı programlarda sadece konu listesine ve başvurulacak kaynaklara yer verilirken bazı programlarda ise program geliştirme aşamalarının tümü uygulanmıştır. Başkanlığın oldukça önem verdiği ve halk tarafından da büyük bir oranda sahiplenilen 4-6 yaş Kur'an kurslarına yönelik hazırladığı programlarda oldukça özenli ve hassas çalıştığı görülmektedir. Programlarda en çok göz ardı edilen unsurun bağlam olduğu, mutlaka yer verilen unsurun ise içerik olduğu görülmüştür. Öğretim programları için oldukça önemli bir konuma sahip hedef unsuru ise programların çoğunda kendine yer bulurken, göz ardı edilmeyecek sayıda programda da bu unsurun olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Eğitim, Diyanet İşleri Başkanlığı, Program Geliştirme, Program.

Analysis of the Curriculum Developed by Presidency of Religious Affairs in Terms of Curriculum Development**

Abstract

Curricula which ensure that the education-teaching process continues in a systematic way, determine a roadmap for the realization of pre-determined teaching objectives. Taking into account the teaching objectives, curricula are the whole of the coordinated efforts covering the course content, the teaching

* Bu metin, yazar tarafından 2022 tarihinde Konya'da düzenlenen 3. Din Eğitimi Kongre'sinde özeti sunulmuş ve tam metni basılmayan "Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının Program Geliştirme Süreçleri Açısından İncelenme" başlıklı bildiri gözden geçirilerek ve bazı eklemeler yapılarak kaleme alınmıştır.

** This text was written by the author by reviewing and making some additions to the paper titled "An Analysis of the Curriculum Developed by the Presidency of Religious Affairs in terms of Curriculum Development Processes", the summary of which was presented at the 3rd Religious Education Congress held in Konya in 2022 and the full text of which was not published.

methods and techniques to be employed to effect learning, and various other educational practices. The use of teaching programs, i.e., the curricula, in religious education activities carried out under the supervision of the Presidency of Religious Affairs (PRA) at the formal level contributes to the more systematic and effective implementation of these teaching activities. Improved curricula both ensure the standardization of non-formal religious education activities and lay the groundwork for the studies carried out to be subject to scientific research. In this study, in addition to 13 non-formal religious education curricula developed by the PRA and announced on its website, 3 other education programs that are not currently implemented were examined. In the examinations carried out in this study, a criterion table prepared by the author and containing the program development processes was taken as basis. The findings obtained as the result of these examinations were stated on the table and evaluations were made. When the programs prepared by the PRA are examined, it was detected that many of the elements of aim, content, process, evaluation and context were not included in different programs. It was also detected that while in some programs all the program development stages have been implemented, in others only the subject list and reference sources are included. It was also noted that the Presidency works very carefully and sensitively in the programs it prepares for the Qur'an courses for the ages of 4-6, which is highly appreciated by the public. It was furthermore ascertained that the most ignored element in the programs is the context, and the element that is absolutely included is the content. While the aim element, which has a very important position for curriculum, finds its place in most of the programs, it has been observed that this element does not exist in a non-negligible number of programs.

Keywords: Religious Education, Education, the Presidency of Religious Affairs, Curriculum Development, Curriculum.

Giriş

Eğitimin formal düzeyde sürdürülmesi, belirli bir hedefin gerçekleştirilmesine yönelik olarak bir plan ve program dâhilinde sağlanır.¹ Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından yürütülen din eğitimi faaliyetleri bir plan ve program dâhilinde yürütüldüğü için formal din eğitimi bağlamında değerlendirilebilir. Eğitim-öğretim sürecinin rastlantısal olarak değil, bilinçli bir şekilde devam etmesini temin eden öğretim programları, eğitim verilen kurum ya da bu kurumların dışında önceden belirlenen hedeflerin çeşitli etkinlikler yoluyla gerçekleştirmek üzere düzenlenen içerik ve uygulamaların uygun yöntem, teknik, araç ve gereçlerle geliştirilmesine yönelik koordine çabaların tümü olarak tanımlanabilir.²

¹ Yıldız Kızılabdullah, "Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din", *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan - Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 41.

² Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017), 4; Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1971), 16.

Eğitim programları, temel alınan eğitim felsefelerine göre farklı şekillerde nitelendirilmiştir. Bu kapsamda eğitim programı, okulda öğretilen her şey, konu ve içeriklerin listesi, çalışmaların planlanması, materyal ve kaynakların düzenlenmesi, performans standardı, hem akademik hem sosyal hem de sınıfların içinde ve dışında devam eden her şey, okul personeli tarafından organize edilen her şey, öğrenciler okulda tecrübe ettikleri her şey olarak nitelendirilmiştir. Görüldüğü üzere programa dair nitelendirmelerde farklılıklar olsa da bu tanımlamaların ortak noktasında eğitim faaliyetlerinin belli bir düzen içerisinde yürütülmesine odaklanıldığı görülmektedir.³

Eğitim programları her ders, kurs, sınıf, okul, kurum, kuruluş, dernek ya da devlet için düzenlenebilir. Devlet belirlemiş olduğu uzak hedeflerini gerçekleştirmek üzere kasıtlı bir kültürleme süreci olan eğitimi etkili bir şekilde kullanmak ister.⁴ Bu anlamda formal düzeyde etkili bir din öğretimi yapılması için MEB ve DİB tarafından geliştirilen öğretim programlarının dikkate alınması oldukça önemlidir. Geliştirilen öğretim programları hem din eğitimi faaliyetlerinin standardizasyonunu temin eder hem de yürütülen çalışmaların bilimsel araştırmalara konu edilebilmesine zemin hazırlar.⁵

Bireysel ve toplumsal açıdan gelişim ve dönüşüme katkı sağlayan eğitim faaliyetlerinin hedefine ulaşmasında program geliştirme çabalarının önemli bir işlevi vardır. Geliştirilen dinamik eğitim programlarıyla bireyin toplumsal gelişim ve dönüşümlere uyum sağlaması için uygun zeminin oluşması sağlanır. Öğretim programları, geliştirildiği eğitim kurumlarından başlayarak bireyin çevresiyle uyumlu bir yaşam sürmesine katkı sağlar. Belirtilen katkının temini için öğretim programlarının geliştirilmesi sürecinde hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve gelişim özellikleri ile toplumsal yapının beklenti ve özellikleri dikkate alınır. Böylece eğitim programları hem bireysel hem de toplumsal açıdan olumlu işlevler üstlenir.⁶

Eğitim programlarının geliştirilmesinde “Eğitimin hedefleri neler olmalı, öğrencilere hangi davranışlar kazandırılmalıdır?”, “Öğrenciler, belirlenen hedef davranışların gelişmesi için hangi yaşantıları geçirmelidir?”, “Öğrenci davranışları nasıl örgütlenirse istendik öğrenci davranışlarının gelişmesine katkı sağlar?”, “İstendik davranışların oluşma durumu nasıl tespit edilmelidir?”, “Geribildirimler doğrultusunda mevcut programda ne gibi düzenlemeler yapılmalıdır?” gibi sorulara yanıt aranarak yol haritası belirlenir.⁷

³ William R. Gordon vd., *Developing The Curriculum Improved Outcomes Through Systems Approaches* (New York: Pearson Education, 2019), 3-4.

⁴ Veysel Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 11.

⁵ Nurullah Altaş, *Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2022), 23.

⁶ Varış, *Eğitimde Program Geliştirme*, 21.

⁷ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Edge Akademi, 2013), 14.

Program geliştirme sürecinde yukarıda ifade edilen sorulara cevap verilerek hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme olmak üzere dört temel unsur ve bu unsurlar üzerinde etkili olan bağlam üzerine bina edilir. Bahse konu unsurlar arasında oldukça zaman alan ve kapsamlı bir ekip çalışmasını gerektiren dinamik bir ilişkiler bütünü tesis edilir. Programın hedef unsuru öğrenene kazandırılacak istendik davranışları ifade eder. İçerik, hedeflere uygun konular bütünü olarak belirlenir. Öğrenme-öğretme sürecinde hedeflere ulaşmak için benimsenen öğretim modeli, kullanılan öğretim stratejisi, yöntemi ve tekniklerinin seçimi yapılır. Hedef davranışların ne kadarına ulaşıldığının kontrol edilmesi ise değerlendirme ile yapılır.⁸ Bağlam ise bu dört temel unsurun birbirleriyle uyumunu ve anlamlı ilişkisel bütünlüğünü sağlamada temel olan ve tüm unsurları kapsayan eğitim felsefesi gibi boyutu ifade eder.⁹

Nitel araştırma deseni kullanılan çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılan olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilmesini kapsar.¹⁰ Bu çalışmada DİB tarafından geliştirilen ve Başkanlığın internet sitesinde Mayıs 2022 itibarıyla ilan edilen öğretim programlarının, program geliştirme süreçleri açısından incelenmesi yapılmıştır.¹¹ Araştırma henüz tamamlanmadan DİB bazı programlarda Eylül 2022’de güncellemeler yapmıştır. Bu sebeple, bahse konu güncellemeler de araştırma kapsamına alınmıştır.¹² Araştırma sürecinde öncelikle ilgili internet sitesinden öğretim programları edinilmiştir. Ardından çeşitli program geliştirme kaynaklarından derlenen bilgiler doğrultusunda bir değerlendirme ölçütü geliştirilmiştir. Öğretim programları bu ölçütle karşılaştırılarak tespitler yapılmıştır.

İlgili literatür incelendiğinde yaygın din eğitiminin programlanmasını konu edinen farklı çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmalardan bazıları program geliştirme çalışmalarına zemin oluşturu niteliktedir. Örneğin yetişkinlik dönemi din eğitimine dair 2006 yılında kaleme alınan bir çalışmada hedef kitleye yönelik din eğitimi faaliyetlerinin niteliğini artırmak için program tasarımları, ihtiyaç analizi, programların kimler tarafından nasıl hazırlandığı gibi program geliştirmeye dair önemli merhalelere değinilmiştir.¹³ Alanyazında DİB tarafından geliştirilen programları konu edinen araştırmalar da mevcuttur. Bu araştırmalar incelendiğinde

⁸ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, 4-5; Gordon vd., *Developing The Curriculum Improved Outcomes Through Systems Approaches*, 6.

⁹ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, 56.

¹⁰ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 187.

¹¹ DİB, “Kur’an Kursu Öğretim Programları”, *Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, 2022.

¹² Güncel programlar için bk. DİB, “Kur’an Kursu Öğretim Programları”, *Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, 2023.

¹³ M. Akif Kılavuz, “Yetişkinlerin Din Eğitimi Programlarının Planlanması”, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, ed. M. Faruk Bayraktar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 125-141.

yaz Kur'an kursları,¹⁴ Kur'an kursları öğretim programları,¹⁵ din hizmetlerini yürüten personelin hizmete hazırlık eğitimi programı,¹⁶ 4-6 yaş Kur'an kursları öğretim programı,¹⁷ ihtiyaç odaklı Kur'an kursları öğretim programı,¹⁸ tashih-i huruf eğitim programı¹⁹, uzaktan Kur'an öğretimi programı²⁰ ve engellilere yönelik yaygın din eğitimi²¹ ile ilgili çalışmalara rastlamak mümkündür.

1.1. Eğitim Programı Geliştirme Süreci

Din eğitiminin formal düzeyde gerçekleştirilmesi, söz konusu eğitimin belirlenmiş bir hedefin gerçekleştirilmesi adına kasıtlı olarak yürütülmesi anlamına gelmektedir. Din eğitimi sürecinin rastgele olmaktan uzaklaşarak belli bir plan dâhilinde yürütülmesi, bu eğitime yönelik hazırlanacak programlarla imkân dâhilindedir. Eğitim programı, kendisini oluşturan öğrenen davranışlarına dönüştürülen kazanımlar, hitap edilen kitleye sunulan içerik, benimsenen öğretim modeli ve kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri, kazanımlara hangi düzeyde ulaşıldığının

¹⁴ Mustafa Önder, "Teorik ve Pratik Açından Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programına Bir Bakış", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2008), 275-295; Mustafa Önder, "Yaz Kur'an Kurslarında Program, Uygulama ve Mekânın Öğrenci Başarısına Etkisine Dair Bazı Tespit ve Teklifler", *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu -1* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 337-347.

¹⁵ Mustafa Önder, "Yeni Öğretim Programı ve 8 Ay Süreli Kur'an Kursları (Muhteva, Uygulama, Problemler ve Çözüm Önerileri)", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2010), 297-308.

¹⁶ Süleyman Akyürek, "Din Hizmetleri Personelinin Hizmete Hazırlık Eğitimi Program Tasarısının İncelenmesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23 (2007), 473-505.

¹⁷ Davut Doğan, "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Öğretim Programı (Okul Öncesi Dönemi) Dini Bilgiler-1 Öğrenme Alanı Kazanımları Üzerine Değerlendirme", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/24 (2014), 201-225; İbrahim Aşlamacı, "4-6 Yaş Kuran Kursları Öğretim Programının (2018) Eğitim Programı Temel Öğeleri Açısından Değerlendirilmesi", *Erken Çocukluk Dönemi Din - Ahlak - Değerler Eğitimi ve Sorunları - 1*, ed. Mehmet Bayyigit vd., 2020, 160-170; Betül Aşkın - Hamit Er, "Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı Değerlendirme Ölçeği", *Dini Araştırmalar* 26/64 (2023), 277-309.

¹⁸ Fatma Akdokur, "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları", *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-1* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 95-107; Meryem Karataş, "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarında Hz. Muhammed İmajı -Dinim İslam Kitabı Özelinde", *Antakiyat: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2020), 279-291; İrfan Sevinç, "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi", *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2023), 31-62.

¹⁹ Hasan Dam - İdris Ertürk, "Diyanet İşleri Başkanlığı Tashih-i Huruf Eğitim Programının İçerik ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi", *Diyanet İlmî Dergi* 55 (2019), 467-494.

²⁰ Ali Öncü - Tuğba Onulur, "Diyanet İşleri Başkanlığının Uzaktan Kur'an Öğretimi Programı Üzerine Nitel Bir Araştırma (Denizli Örneği)", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 417-443; Şeref Yıldızhan - Mehmet Emin Ay, "Pandemi Döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yürüttüğü Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı'nın (Uzaktan Eğitim) Değerlendirilmesi (Zonguldak İli Örneği)", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (2022), 293-319.

²¹ Mustafa Başkonak, "Covid-19 Salgın Sürecinde Engellilere Yönelik Uzaktan Yaygın Din Eğitimi", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2021), 89-119.

tespitine yönelik değerlendirme faaliyetleriyle oldukça kapsamlı bir bütündür.²² Bu bütüncül yapının din eğitimi faaliyetlerinde de işe koşulmuş olması, DİB tarafından yürütülen en etkili faaliyetlerden biri olarak nitelendirilebilir.

Eğitim faaliyetlerinin modern bilime konu edildiği 20. yüzyılın başında gün yüzüne çıkan program geliştirme arayışları, eğitim faaliyetlerinin belirlenmiş standartlar dâhilinde yürütülmesi ve takip edilmesine zemin hazırlamıştır. Program geliştirme süreci zaman içerisinde anlatılacak konuların listesini oluşturma, yürütülecek faaliyetlerin planlanması, kullanılacak öğretim materyallerinin listelenmesi, planlanan hedef davranışların gruplandırılması gibi çeşitli şekillerde tanımlamıştır. Belirtilen zaman diliminden günümüze geldiğinde program geliştirmenin “hedef”, “içerik”, “öğretim süreci”, “değerlendirme” ve “bağlam” gibi temel bileşenler üzerine bina edildiği görülmektedir.²³

1.2. Eğitim Programında Bulunan Unsurlar

1.2.1. Hedef

‘Öğretim sürecinde öğrencilere kazandırılmak istenen davranışlar nelerdir?’ sorusunun cevabını hedef unsuru vermektedir. Hedefler, öğretimin yönlendirilmesi, öğrenme-öğretme sürecinin sürdürülmesi ve değerlendirme işlemlerine yön vermesi açısından gerekli bir unsurdur. Dolayısıyla hedef, bir öğretim sürecinin en önemli ögesidir. Eğitimde istendik olan bilgi, beceri, değer, ilgi, tutum gibi çeşitli unsurlar olabilir. Burada geçen “istendik” kavramı anahtar niteliği taşımaktadır. ‘İstendik olan nedir?’, ‘İstendik olanı belirleyen kimdir?’, ‘İstendik olan mutlak mı yoksa göreceli midir?’ gibi sorular öğretime yön vermektedir.²⁴ Eğitim sürecinde insan hem nesne hem de öznedir. Eğitimde nelerin istendik olduğu belirlenirken nesne olan insan, diğer yandan istendik olanı belirleyen kişi olarak özne konumundadır.²⁵

Hedeflerin belirleme sürecinde sosyal yapının belirleyiciliğinden de söz edilebilir. Zira bir toplum içinde yaşayan birey zaman, kültür ve farklı sosyolojik faktörlerin etkisindedir.²⁶ Bu sebeple hedefler belirlenirken eğitim yapılacak bireylerin içinde yaşadığı toplumsal yapının özellikleri hakkında bilgi sahibi olunması elzemdir. Her toplumun hem kendine has hem de küresel düzeyde baş etmesi gereken sorunları olabilir. Öğretim hedefleri belirlenirken istendik

²² Süleyman Akyürek, *Din Öğretimi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010), 7.

²³ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*.

²⁴ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 1972), 24; Sönmez, *Öğretmen El Kitabı*, 31; Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, 111; Şeref Tan, “Öğretim Hedeflerinin Belirlenmesi”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Şeref Tan (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017), 38-39.

²⁵ Sönmez, *Öğretmen El Kitabı*, 31.

²⁶ Varış, *Eğitimde Program Geliştirme*, 121-122; Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 1972, 32; Veysel Sönmez, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 18.

olanın tayin edilmesinde bu ikili yapının göz önünde bulundurulması daha fayda sağlayıcı bir eğitim sürecinin temini açısından değerlidir.

Hedefler, içinde yaşanan sosyal yapı ve devletin öncelikleri doğrultusunda belirlenir. Öğretim hedefleri belirlenirken ülkede yürürlükte olan ekonomik modeli bilen bireyler yetiştirilmek istenir. Her toplum, devlet yapısı ve dayandığı felsefe, anayasası, kurum ve kuruluşları ile politik bir duruş sergiler. Eğitimden bu duruşu temsil eden resmi ideolojiyi genç kuşaklara aktarması istenir. Her ne kadar hedefler içerik üzerinde etkili olsa da içeriğin de hedef belirleme sürecinde belirleyici bir etkisi vardır. İnsanın bilişsel, duyuşsal ve davranışsal alanlarla ilgili doğuştan getirdiği özellikleri hedef davranışların sınırlarını belirler. Hedef belirleme sürecinde insanların bireysel özelliklerinin dikkate alınması ve bireysel farklılıkları göz ardı etmeyen bir anlayışın benimsenmesi gerekmektedir. İnsanların yaşamını devam ettirmesi için muhtaç olduğu doğanın korunması da oldukça önemli bir konudur ve hedef belirleme sürecinde bu konuya dikkat edilmesi gerekir.²⁷

Öğretim sürecinde hedefler genelden özele doğru üçe ayrılmıştır. Bunlardan en genel olanı uzak hedeflerdir. Uzak hedef, devletin politik felsefesini yansıtır ve yüz yıla kadar uzun bir süreyi kapsar. Ülkenin eğitim felsefesini içeren ikinci hedef türü genel hedeflerdir. Genel hedefler uzak hedeflerle tutarlı olmalıdır. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan Türk Milli Eğitiminin genel amaçları bu kapsamda değerlendirilebilir. Özel hedefler ise, muhatap kitleye kazandırılması için uğraş verilen özelliklerdir.²⁸ Örneğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi için hazırlanan hedefler birer özel hedef olarak tanımlanabilir.

Program geliştirme sürecinde hedeflerin sınıflandırılmasında çoğunlukla Bloom'un taksonomisi esas alınmaktadır. Bu taksonomiye göre hedefler bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bilişsel hedefler, bilginin hatırlanması veya tanınması, entelektüel yetenek ve becerilerin geliştirilmesi ile ilgilenen hedefleri içerir. Program geliştirmede çalışmaların çoğunda kendine yer bulan bu hedef türü, öğrenci davranışının oldukça net bir şekilde tanımlanmasında etkilidir. Duyuşsal hedefler, bireyin ilgi, tutum ve değerlerindeki öznel tercih ve değişimlerini tanımlayan, bireyin özelliklerinin ön planda olduğu hedefleri içerir. Davranışsal hedefler ise devinişsel alanın kapsamında olup daha çok becerilerin öğretimiyle ilgilidir.²⁹

²⁷ Varış, *Eğitimde Program Geliştirme*, 121-122; Sönmez, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 19-23.

²⁸ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 1972, 14-15; Sönmez, *Öğretmen El Kitabı*, 38; Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, 112.

²⁹ Benjamin S. Bloom, *Taxonomy of Educational Objectives* (United States of America: Addison Wesley Publishing Company, 1956), 6-8.

1.2.2. İçerik

Eğitim programında hedef belirlendikten sonra bahsi geçen hedef davranışların öğrenciler tarafından kazanılmasını temin etmek üzere ünite ve konuların düzenlenmesi gerekir. Literatürde “içerik hazırlama” diye geçen bu süreç, “Ne öğretilim?” sorusunun cevabını vermektedir.³⁰ Eğitim faaliyetlerinde içerik; kavram, olgu, ilke, kural, işlem, sosyal yetenek ve tutumlardan oluşur. Öğretim sürecinin güzergâhını belirleyen hedeflere ulaşabilmek ancak etkili bir şekilde hazırlanan içerikle mümkündür. İçeriğin etkililiği ise öğrenci, ortam ve toplumsal yapının özelliklerinin dikkate alınmasıyla sağlanabilir.³¹ Toplumsal yapının dinamikliği, teknolojik gelişmeler, bazı bilgilerin güncellenmesi, hedef kitlelerin dâhil olduğu nesiller arasındaki farklılaşmalar, içeriğin de sürekli gözden geçirilmesini ve güncellenmesini gerekli kılmaktadır.³²

Eğitim programı geliştirilirken bazı ölçütlerden yararlanır. Bunlardan ilki olan toplumsal fayda, çocuk, genç ve yetişkinlerden müteşekkil toplumsal yapı içerisinde herkesin fayda sağlayabileceği unsurlara içerikte yer verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu anlamda iyi bir vatandaş ve iyi bir insan yetiştirme arzusuna yönelik hazırlanan içeriğin toplumun faydasına olduğu değerlendirilebilir. İçeriğin hitap edilen her birey için ne anlam ifade ettiğinin üzerinde düşünülmesi, program geliştirme sürecinde dikkat edilmesi gereken ölçütlerden ikincisidir. İçerik hazırlanırken dikkat edilen ölçütlerden bir diğeri eğitim-öğretim ilke ve kurallarına uygunlukla ilgilidir. Bu anlamda öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve gelişim özelliklerinin dikkate alınması önem arz etmektedir. Epistemolojik olarak bilginin öğretmen ve öğrenciler tarafından nasıl algılandığı konusu da içerik hazırlama sürecinde dikkat edilmesi gereken bir ölçüt olarak anılmaktadır.³³

İçeriğin hazırlanma sürecinde öğrencinin hazırbulunuşluğunun da dikkate alınması gerekir. Her öğrenci okula kendine has bir takım özellik ve yaşamışlıklarla gelir. Bu anlamda bireyin önceki öğrenmeleri, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal nitelikleri, ailesinin sosyo-ekonomik düzeyi, hangi neslin içine doğduğu belirleyici birer değişken niteliğindedir. Öğrencinin içinde yaşadığı doğal toplumsal koşulların ve kültürel unsurların dikkate alınması hazırlanan içeriğin öğrenci üzerindeki muhtemel etki ve katkısını artıracak, daha verimli bir eğitimin temin edilmesini sağlayacaktır.³⁴

³⁰ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, 138; Sönmez, *Öğretmen El Kitabı*, 130.

³¹ Fatma Nur Köksal, “Öğretim İçeriğinin Seçimi ve Düzenlenmesi”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, ed. Şeref Tan (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017), 81.

³² Hüseyin Algur, *Nesiller Arası Farklılaşma ve Din Eğitimi* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2022), 81-82.

³³ Varış, *Eğitimde Program Geliştirme*, 135-136.

³⁴ Sönmez, *Öğretmen El Kitabı*, 135-136.

1.2.3. Süreç

Eğitim programının önemli unsurlarından biri de eğitim durumları/öğrenme yaşantıları sürecidir. Daha çok “Nasıl öğretilim?” sorusunun yanıtını veren bu öge, eğitimcilere yol haritası olma niteliğindedir. Eğitim durumları, hedef davranışların öğrencilere kazandırılması için gerekli uyarıcıların düzenlenip işe koşulması ile ilgilidir. Bahsi geçen bu uyarıcılar pekiştirici, ipucu, dönüt, düzeltme, zaman, eğitim teknolojisi, ortam, öğretmen nitelikleri, yöntem bilgisi (öğretim yaklaşım/kuramı, stratejisi, yöntem ve teknikleri) gibi dış unsurların³⁵ yanı sıra zekâ, ilgi, tutum, beceri ve alışkanlık gibi iç etkenlerden oluşmaktadır.³⁶

Pedagojik formasyon derslerinden biri olan öğretim ilke ve yöntemleri dersi, eğitim durumlarını konu edinen bir içeriğe sahiptir. Eğitim psikologlarının “İnsan nasıl öğrenir?” sorusuna verdikleri yanıtlardan alınan referansla “Nasıl öğretilim?” sorusunun cevaplanmaya çalışıldığı öğretim ilke ve yöntemleri dersiyle, eğitim hedeflerine mümkün olan en etkili bir şekilde ulaşılması amaçlanmaktadır.

Etkili bir öğretimin temin edilmesinde genel öğretim ilkelerini esas almak kaydıyla öğretim yaklaşımları/modelleri, stratejileri, yöntem ve teknikleri işe koşulur. Genel öğretim ilkeleri, eğitim faaliyetlerine genel bir çerçeve çizer. Bu ilkelerin başında hedefe uygunluk gelir. Öğretim sürecinin eğitim programının temel ögesi olan hedeften uzaklaşmadan yürütülmesi gerekir. İçerikle ilgili olan bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, basitten karmaşığa gibi aşamalılık ilkelerinin esas alınması öğrencinin derse yönelik olumsuz bir duyuşsal tepki oluşturmasını engellemek suretiyle nitelikli bir eğitime zemin hazırlamaktadır. Eğitimde muhatap kitlenin özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerektiğine dair öğrenciye görelilik, yakından uzağa, güncellik, aktüalite, yaparak-yaşayarak öğrenme gibi ilkelerin dikkate alınması, öğrenciye rağmen öğrenciye ders anlatılmasının önüne geçmek suretiyle eğitimin niteliğini artırmayı sağlayacak önlemleri içermektedir.³⁷

1.2.4. Değerlendirme

Eğitim programının bir ögesi de değerlendirmedir. İletişim sürecinin öğelerinden geribildirime benzeyen bu unsur, eğitim sürecinin tamamlayıcı unsurudur. Değerlendirme, eğitim hedeflerinin gerçekleşme derecesini tayin ederek söz konusu sürecin verimliliği hakkında fikir verir.³⁸ Eğitim faaliyetlerinin öğretmenler tarafından samimiyetle yerine getirilmesi önemli ve

³⁵ Sönmez, *Öğretmen El Kitabı*, 149-190.

³⁶ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 1972, 82.

³⁷ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 1972, 86-95; Onur Köksal, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2017), 6-21.

³⁸ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 1972, 107.

değerli bir uygulamadır. Ancak bu uygulamanın öğrenci üzerindeki etkisinin çeşitli tekniklerle kontrol edilmesi, daha etkili ve kararlı bir eğitim sisteminin oluşmasına katkı sağlar.

Değerlendirme, elde edilen bir sonucun bir ölçüte göre yorumlanmasıdır. Buradaki ölçüt “20 soruyu doğru yanıtlayan öğrenci başarılı sayılır.” ifadesinde olduğu gibi mutlak (hedefe dayalı) ya da “Sınavda ilk 10’a giren öğrenciler başarılı sayılır.” cümlesinde olduğu gibi bağıl (norma dayalı) da olabilir. Bu iki tür değerlendirme de gerekli olduğu durumlarda işlevsel sonuçlar sağlamaktadır.³⁹ Örneğin önceden belirlenen hedeflerin kazanılma durumunun test edildiği bir değerlendirmede mutlak değerlendirme tercih edilecekken, bilgi yarışmasında okulu temsil edecek öğrencilerin seçiminde bağıl değerlendirmenin tercih edilmesi elzem olacaktır.

Eğitim sürecindeki amacına göre de sınıflandırılan değerlendirme, tanıma-yerleştirmeye, biçimlendirme-yetiştirmeye, değer biçme/düzyer belirlemeye dönük olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Öğrencinin belli bir eğitim programına uygunluğunun test edildiği tanıma-yerleştirmeye dönük değerlendirme, ön şart niteliğindeki özelliklerin süreç başında temin edilmesini sağlar. Biçimlendirme-yetiştirmeye dönük değerlendirme, eğitim süreci devam ederken bir yandan öğrencinin öğrenme hızı ve yaşadığı sorunları tespit etmeye, bir yandan da muhtemel problemlerin telafi edilmesine olanak sağlar. Eğitim sürecinin sonunda yapılan – genellikle değerlendirme denildiğinde akla ilk gelen- değer biçme/düzyer belirlemeye dönük değerlendirme öğrencinin yetişme düzeyi ile eğitim programının etkinliği hakkında veri üretir.⁴⁰

Değerlendirme sürecinde ölçütler belirlenirken muhatap kitlenin psiko-sosyal durumlarının göz önünde bulundurulmasında yarar vardır. Bu kapsamda öğrencilerin bireysel gelişimlerinin esas alındığı içeriklerin ve devrimsel hedeflerin öğretiminde daha çok bireysel hıza bağlı ölçütler belirlenebilir. Yetişkin eğitimi verilen kurumlarda yapılacak değerlendirme faaliyetlerinin düzey belirmeden ziyade diagnostik/tanıma yönelik ve formatif/biçimlendirmeye yönelik olmasının, hedeflere ulaşma bağlamında daha etkili olacağı düşünülmektedir.

2. Araştırma Bulgu ve Yorumları

İlgili literatürde yer alan farklı program geliştirme modelleri incelendiğinde eğitim programının bazı temel unsurlara sahip olması gerektiği görülmektedir. Tablo 1 incelendiğinde öncelikle ihtiyaçların belirlenmesi gerektiği göze çarpmaktadır. Hitap edilen kitlenin ihtiyaçlarının bilinmesi, eğitim programının en önemli unsuru olan hedeflerin belirlenmesinde

³⁹ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 1972, 112; Özcan Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretmen Sanatı* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2015), 282; Neşe Güler, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2019), 13.

⁴⁰ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 1972, 113; Demirel, *Öğretmen Sanatı*, 283; Güler, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 14.

göz ardı edilmemesi gereken bir aşamadır. Tablo 1’de yer alan program geliştirme modelleri birlikte değerlendirildiğinde ihtiyaç belirlemenin ardından hedef belirleme, içerik düzenlenmesi, öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi ve değerlendirme unsurların her modelde yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1: Program Geliştirme Modelleri

Taba Modeli	Tyler Modeli	Taba&Tyler Modeli	MEB Modeli
İhtiyaç belirleme	Birey, toplum ve konu alanından kaynaklı Olası genel amaçlar	İhtiyaç belirleme	İhtiyaç belirleme
Hedef Belirleme	Eğitim felsefesi ve öğrenme psikolojisi süzgecinden geçen öğretim araçları	Genel amaçları belirleme	Genel hedeflerin belirlenmesi
İçerik seçimi/düzenlemesi	Öğrenme yaşantılarının sağlanması	Amaç saptama	Alanın kavram, ilke ve becerilerinin belirlenmesi
Öğrenme Yaşantılarının Seçimi	Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi	İçerik seçimi	Öğrenme alanları ve alanı kapsayan kazanımların belirlenmesi
Değerlendirme	Öğrenme yaşantılarının yönlendirilmesi	Öğrenme Yaşantılarının Belirleme	Ünite/temaların belirlenmesi
	Öğrenme yaşantılarının değerlendirilmesi	Öğrenme yaşantılarının düzenleme	Paydaşlarla paylaşım
		Değerlendirme	Materyal geliştirme
			Programın onaya sunulması
			Deneme/ izleme/ Değerlendirme

Bu bölümde DİB tarafından geliştirilen öğretim programlarının Tablo 1’de yer alan unsurlar kapsamında incelenmesi yapılarak bazı tespitlere ulaşılmıştır.

2.1. DİB Tarafından Geliştirilen Yaygın Din Eğitimi Programları

DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü internet sitesinde 15.02.2023 tarihi itibarıyla 13 tane yaygın din eğitimi öğretim programı yer almaktadır. Bu programlar Tablo 2’de görülmektedir. Programlar 2010 (n=1), 2017 (n=1), 2018 (n=1), 2019 (n=3), 2021 (n=4) ve 2022 (n=3) yıllarında geliştirilmiştir.⁴¹ Eylül 2022’de yapılan güncelleme ile 2018 yılında geliştirilen “Kur'an

⁴¹ Bu çalışmada öncelikle Mayıs 2022 itibarıyla ilgili internet sitesinde ilan edilen programlar esas alınmıştır. DİB, Eylül 2022’de söz konusu programların bazılarında güncellemeler yapmıştır. Güncellenen programlar incelenerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Söz konusu güncelleme sonucu oluşan farklılıklar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının Program Geliştirme Süreçleri
Açısından İncelenmesi

Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş)” güncellenmiştir. Aynı ayda yapılan güncelleme kapsamında 2016’da geliştirilen “Uluslararası Hafızlık ve Kur’an-ı Kerimi Güzel Okuma Yarışmalarına Hazırlık Programı” ile 2017’de geliştirilen “Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları)” programları yayından kaldırmıştır. Tablo 2’deki her program ayrı başlık altında incelenerek program geliştirme süreçleri açısından değerlendirmesi yapılmıştır.

Tablo 2: DİB Tarafından Geliştirilen Yaygın Din Eğitimi Programları

Yürürlükte Olan Yaygın Din Eğitimi Programları	Kaldırılan/Güncellenen Programlar
1) Camilerde Kur'an Öğretim Programı - 2010	
2) Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı - 2017	
3) Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı - 2018	
4) İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları - 2019	
5) Camilerde Kur'an Öğretimi Hafta Sonu Kur'an Kursları Programı - 2019	
6) Mültecilere Yönelik Kur'an Kursları Temel Öğretim Programı - 2019	
7) Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (04-06 Yaş Grubu) - 2021	
8) Gençliğe Yönelik Kuran Kursları Öğretim Programı - 2021	
9) İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı - 2021	
10) Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim) - 2021	
11) Gençliğe Yönelik Yaz Kuran Kursları Öğretim Programı - 2022	
12) 7-10 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı - Eylül 2022	
13) 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı - Eylül 2022	
	1) Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş) – 2018 (Eylül 2022’de güncellendi.)
	2) Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları) – 2017 (Eylül 2022’de yapılan güncelleme ile yayından kaldırıldı.)
	3) Uluslararası Hafızlık ve Kur’an-ı Kerimi Güzel Okuma Yarışmalarına Hazırlık Programı – 2016 (Eylül 2022’de yapılan güncelleme ile yayından kaldırıldı.)

2.1.1. Camilerde Kur'an Öğretim Programı (2010)

DİB Din Eğitimi Daire Başkanlığı tarafından 2010 yılında geliştirilen bu öğretim programı 19 sayfadan oluşmaktadır.⁴² Program Tablo 1’de yer alan nitelikler kapsamında incelenmiş, elde edilen veriler Tablo 3’te dikkatlere sunulmuştur.

Tablo 3: Camilerde Kur'an Öğretim Programı

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?		x

⁴² DİB, *Camilerde Kur'an Öğretimi Programı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010).

4	Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x
5	Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x
6	İçerik düzenlemesi var mıdır?	x
7	Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x
8	Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?	x
9	Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?	x

Tablo 3'te görüldüğü gibi incelenen programda, programın temel özellikleri hakkında bilgi verilen bir bölüm vardır. Bu bölümde programda Kur'an kurslarında elde edilen tecrübe ile camilerde de din eğitimi verilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir. Tanıtım kısmında programın amaçları, ilkeleri, yapısı ve uygulama ilkelerinden söz edilmiştir. Programın amaçlarına bakıldığında Kur'an kursu hizmetlerinin tamamlayıcısı olarak kurgulandığı, amaçların Kur'an-ı Kerim ve gerekli dini bilgilerin öğretiminin yapılması, İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak konularının öğretilmesi ve dini duygu ve bilincin geliştirilmesine katkı sağlanması olarak tanımlandığı görülmektedir. Programın ilkelerinden söz edilirken camilerdeki din eğitimi faaliyetlerinin Kur'an kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde açılan kurslarda uygulanacağı belirtilmiştir. Söz konusu program, kur esasına göre hazırlanmış ve 3 kur olarak planlanmıştır. Belirtilen kurların nihai öğrenme birimi niteliğinde olmadığı, 3. kuru başarı ile bitirenlerin daha sonra bu kura yeniden kayıt yaptırarak Kur'an-ı Kerim öğrenimlerine devam edebilecekleri dile getirilmiştir.

Programdaki her bir kur, 34 saati Kur'an-ı Kerim ve 16 saati Dini Bilgiler olmak üzere 50'şer saat olarak planlanmıştır. Dini bilgiler alanı kendi içerisinde 5 saat itikat, 5 saat ibadet ve 6 saat siyer-ahlak olarak ayrılmıştır. Haftalık olarak 6 saat verilen programın 3 saatinde Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma, 1 saatinde ezber ve 2 saatinde de dini bilgiler dersi yapılması planlanmıştır.

Programda hedef/kazanım belirlemesi yapılmamıştır. Her kurda anlatılacak olan konular (içerik) Kur'an-ı Kerim (yüzünden okuma ve ezber) ile dini bilgiler (itikat, ibadet ve siyer/ahlak) öğrenme alanları altında kullanılacak ders saatleri çerçevesinde belirlenmiştir. İçerik, konu listesi olarak hazırlanmış, içeriğin sunumunda dikkat edilmesi gereken hususlar ise "açıklamalar" başlığı altında verilmiştir. Söz konusu açıklamaların öğrenme yaşantılarının düzenlemesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Programda değerlendirme ve geri bildirim ile ilgili bilgiye rastlanmamıştır.

Programda her ne kadar belirtilmese de uzun yıllar oluşan tecrübeler doğrultusunda bir içerik belirlemesine gidildiği, oluşturulan ayrıntılı içerik listelerinden anlaşılmaktadır. Ancak program tanıtım kısmında bu listenin neye göre hazırlandığından söz edilmesi yerinde olacaktır. Çünkü programa dair verilen açıklayıcı bilgiler, uygulayıcı konumundaki öğreticilerin programı daha iyi anlamasına imkân sağlar. Diğer taraftan programın önemli parçalarından biri olan bağlam unsuru da böylesi bir açıklamanın yapılmasını gerekli kılmaktadır. İncelenen programın

en önemli eksiği hedef tanımlamasına yer vermemesidir. Hedef bir program için oldukça önemli temel bir unsurdur. Zira günümüzdeki program geliştirme çalışmalarına rehberlik eden tüm modellerde hedef, diğer tüm unsurların temel belirleyicisi olarak nitelendirilmektedir.⁴³

2.1.2. Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (2017)

DİB tarafından 2017 yılında geliştirilen ve 09.06.2017 tarih, 16423 sayılı Başkanlık onayı ile uygun görülen bu öğretim programı 38 sayfadan oluşmaktadır.⁴⁴ Programın incelenmesi neticesinde elde edilen verilerle Tablo 4 oluşturulmuştur.

Tablo 4: Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?		x
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlenmesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlenmesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?		x
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?		x

Tablo 4'te de belirtildiği üzere ilgili programda, programın genel yapısı, uygulama esasları ve genel amaçlarından bahseden ayrı bir bölüm yer almaktadır. Programda Kur'an-ı Kerim, temel dini bilgiler ve Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili bilgi, beceri ve bilinç düzeylerinin geliştirilmesinin yanı sıra dini, milli ve ahlaki değerlerin kazandırılması, iletişim becerilerinin, özgüven sahibi olmanın ve yaz tatilinin nitelikli bir şekilde geçirilmesine katkı sunulmasının amaçlandığı belirtilmektedir. Haftada 5 gün, günde 6 saat olmak üzere 4 hafta olarak uygulanan programda Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler (İtikat, İbadet, Ahlak, Siyer) ve Sosyal ve Kültürel Etkinlikler dersleri yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim 15, Temel Dini Bilgiler 12 (İtikat 2, İbadet 4, Ahlak 2, Siyer 4), Sosyal ve Kültürel Etkinlikler 3 saat olmak üzere haftada 30, toplam 120 saatlik krediden oluşmaktadır.

Öğretim programında öğrenci kazanımları her üç ders için ayrı ayrı olmak üzere maddeler halinde verilmiş ve cümleler öğrenci davranışına dönüştürülebilir nitelikte yazılmıştır. Belirtilen üç dersle ilgili ders kredisi, konular, konuyla ilgili kaynaklar ve öğrenme yaşantılarına katkı

⁴³ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, 111.

⁴⁴ DİB, *Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017).

sunması muhtemel açıklamalar tek bir tablo halinde verilmiştir. Öğretim hedeflerinin de bu tabloya yerleştirilmesinin, programın bütünlüğüne katkı sunacağı düşünülmektedir.

2.1.3. Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (2018)

DİB tarafından 2018 yılında geliştirilen ve başkanlığın 06.06.2018 tarihli ve E.69449 sayılı onayı ile uygulanmaya başlanan programa dair inceleme sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.⁴⁵ Program Geliştirme Daire Başkanlığı tarafından geliştirilen program 53 sayfadan oluşmaktadır. Bu programın da giriş bölümünde genel amaçlar, programın yapısı ve uygulama esasları ve ders-kredi tablosu gibi tanıtıcı bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde programın neden geliştirildiği ve programın uygulandığı süreçte sürekli izleme ve değerlendirme çalışmalarının gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.

Programın uygulanması haftada 5 gün, günde 3 saat olmak üzere 8 hafta olarak planlanmıştır. Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler (İtikat-İbadet-Siyer-Ahlak) ile Sosyal ve Kültürel Etkinlikler dersleri, program kapsamında verilecek dersler olarak belirlenmiştir.

Her dersle ilgili öğretim ilke ve yöntemleri liste halinde verilmiştir. Programda içerik bir tablo üzerinde kazanımlarla ilişkilendirilerek verilmiştir. İlgili kazanımın ele alınmasında dikkat edilmesi gereken hususlar da açıklamalar başlığı altında aynı tabloda yer almıştır.

2008 yılında Yaz Kur'an kursları ile ilgili yayımlanan bir araştırmada yaz Kur'an kursunun 2 aylık dönemde 3 kur halinde yapıldığı belirtilmiştir. İlk kurda 5 öğrenme alanında 67 konu başlığı, iki ve üçüncü kurda 5 öğrenme alanında 42 konu başlığı olduğu ifade edilmiştir. Bu kurslara 5. sınıftan mezun olmayan öğrencilerin resmen kayıt yaptıramadığı bir dönemde kaleme alınan ilgili çalışmada yaz Kur'an kurslarındaki din eğitimi faaliyetlerinin daha nitelikli yapılmasına dair öğretici, öğrenci ve ortam bağlamında önerilerde bulunulmuştur.⁴⁶

Tablo 5: Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?	x	
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?	x	

⁴⁵ DİB, *Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018).

⁴⁶ Önder, "Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programına Bir Bakış", 291-292.

Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının Program Geliştirme Süreçleri
Açısından İncelenmesi

9	Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?	x
---	---	---

Dolayısıyla bu programın geliştirilmesinde de program geliştirme süreçlerinin dikkate alındığını söyleyebiliriz. Programın bağlamı ile ilgili bir değerlendirmenin yer almaması ise göze çarpan tek eksiklik olarak ifade edilebilir.

2.1.4. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları (2019)

DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı tarafından 2019 yılında geliştirilen ve 09.08.2019 tarihli ve 67567140-254.01-E.447474 sayılı Başkanlık onayı ile uygulanmaya başlanan program 81 sayfadan oluşmaktadır.⁴⁷ Programa dair veriler Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1	Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x
2	Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?	x
3	Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?	x
4	Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x
5	Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x
6	İçerik düzenlemesi var mıdır?	x
7	Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x
8	Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?	x
9	Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?	x

Kur'an kurslarında sürdürülen yaygın din eğitimi faaliyetlerinden en kapsamlı olanı ihtiyaç odaklı eğitim faaliyetleridir. Bu durum, programın hacmine de yansımıştır. Program incelendiğinde programın genel amacı, yapısı ve genel özellikleri ile temel yaklaşımı hakkında bilgilerin olduğu tanıtıcı bir bölüm yer almaktadır. Tanıtım bölümünde bu programın ilk olarak 2012 yılında geliştirildiği ve alınan geri bildirim ve izleme faaliyetleri çerçevesinde sürekli güncellendiği belirtilmektedir.

Program içerisinde ihtiyaç odaklı temel öğretim, Cuma dersleri, akaid, ilmihal, tefsir, hadis, siyer, hafta sonu derslerinin genel amaçları, uygulama ilke ve esasları, ders-kredi tabloları ile konu-kaynak tabloları ayrı başlıklar altında verilmiştir. Programın en önemli özelliklerinden biri de temel yaklaşım hakkında bilgi verilmek üzere ayrı bir başlık açılmasıdır. Burada öğrenen ve problem merkezli bir öğretim anlayışının benimsendiğinden söz edilmektedir.

⁴⁷ DİB, *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019).

Programın en önemli eksikliği öğrenen merkezli olarak hazırlandığı ifade edilse de öğrenci davranışları açısından ifade edilen kazanımlara yer verilmemesidir. Başkanlık tarafından geliştirilen bazı programlarda kazanımların en başta liste halinde verilmesi uygulaması da bu programda benimsenmemiştir. Dolayısıyla belirtilen eksiklikler kapsamında programın gözden geçirilmesi yerinde olacaktır. Her dersin içeriği, konu listesi, yararlanılan kaynaklar ve dersin yürütülmesine yönelik açıklamalardan müteşekkil tablolar halinde verilmiştir.

2010 yılında kaleme alınan bir çalışmada o dönem yeni geliştirilen Kur'an kursları öğretim programı incelenmiştir. Yapılan değerlendirmelerde söz konusu programın öğrenen ve sorun merkezli, esnek-çerçeve program anlayışına uygun olarak hazırlandığı dile getirilmiştir. Ayrıca yazar programın uygulanmasına dair bazı gözlem ve tespitlerine de yer vererek öğretici yeterlikleri, hedef kitlenin özellikleri ve öğrenme ortamına dair tespitlerde bulunmuştur.⁴⁸ 2013 yılında kaleme alınan bir araştırmada ise ihtiyaç odaklı Kur'an kursları programları hakkında bilgi verilmiştir. İlgili çalışmada DİB'in hazırlamış olduğu programlar hakkında bilgi verilmiş, Başkanlığın geliştirmiş olduğu ihtiyaç odaklı programın pilot uygulaması "hizmet çeşitliliği projesi" tanımlanmasıyla öğretici ve öğrenci görüşleri çerçevesinde incelenmiştir. Elde edilen bulguların daha çok programın uygulanmasıyla ilgili olduğu bu çalışmada yapılan düzenlemelerin öğretici, öğrenci ve veli gözünden nasıl karşılandığına dair tespitler yer almaktadır.⁴⁹

2023 yılında yayımlanan bir çalışmada ise bu program öğretici görüşleri çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmaya göre öğretmenler, programı içerik yönünden çok kapsamlı bulsalar da hedef kitlenin ihtiyacını karşılama yeterliğine sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmada program kazanımlarının hedef kitlede karşılık bulduğu, eğitim ortamındaki sosyalleşmenin bireylere olumlu yansıdığı, kursa devamın psikolojik doyum sağladığı gibi olumlu tespitlerin yanı sıra kursiyerlerden kesintisiz devam istenmesi ve fiziksel mekânların yetersiz oluşu gibi hususlar ise eleştirilmiştir.⁵⁰

2.1.5. Camilerde Kur'an Öğretimi Hafta Sonu Kur'an Kursları Programı (2019)

2019 yılında geliştirilen ve 15.01.2019 tarihli ve E.11475 sayılı Başkanlık onayı ile uygulanan bu program 30 sayfadan oluşmaktadır.⁵¹ Programa dair elde edilen bulgular Tablo 7'de yer almaktadır. İhtiyaç odaklı eğitim programı içerisinde de yer alan hafta sonu Kur'an öğretimi konusu ayrıca bir program olarak da geliştirilmiştir.

⁴⁸ Önder, "Yeni Öğretim Programı ve 8 Ay Süreli Kur'an Kursları", 300-307.

⁴⁹ Akdokur, "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları", 97-105.

⁵⁰ Sevinç, "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi", 58-59.

⁵¹ DİB, *Camilerde Kur'an Öğretimi Hafta Sonu Kur'an Kursları Programı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019).

Diyaret İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının Program Geliştirme Süreçleri
Açısından İncelenmesi

Programın genel amaçları, yapısı ve uygulama ilkeleri ile ders-kredi listesi ayrı başlıklar altında verilmiştir. Haftalık 4 krediden oluşan program 2 kredi cumartesi, 2 kredi pazar günü olacak şekilde planlanmış, her biri 12 hafta/48 kredi olmak üzere iki düzeyden (24 Hafta) oluşan programın toplamda 96 kredi olduğu belirtilmiştir. Temel Dini Bilgiler dersinin her bir düzeyinde yer alan toplam 24 saatin 4 saati “itikad”; 12 saati “ibadet”; 4 saati “siyer”; 4 saati ise “ahlak” alanlarına verilmiştir.

Tablo 7: Camilerde Kur'an Öğretimi Hafta Sonu Kur'an Kursları Programı

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?		x
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?		x
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?		x

Programda kazanımlar içerikle ilişkilendirilerek ayrı bir tablo halinde verilmemiştir. Bunun yerine her ders (Kur'an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler) ile ilgili açılan ayrı başlığın altında “genel kazanımlar” başlığı ile listelenmiştir. Burada yer alan ifadeler öğrenci davranışları olarak yazılmıştır. Her dersin uygulama ilke ve esasları da liste halinde verilerek öğrenme yaşantıları kılavuzlanmaya çalışılmıştır. İçerik bir tablo halinde karşılıklarında açıklamaları ile birlikte verilmiştir. Yine bu açıklamaların da öğrenme yaşantılarına katkı sunar nitelikte olduğu ifade edilebilir.

2.1.6. Mültecilere Yönelik Kur'an Kursları Temel Öğretim Programı (2019)

2019 yılında geliştirilen diğer bir programda hedef kitle olarak mülteciler belirlenmiştir.⁵² Toplam 32 sayfadan oluşan, 15.01.2019 tarihli ve E.11475 sayılı Başkanlık onayı ile uygulanan bu programa dair elde edilen veriler Tablo 8’de yer almaktadır.

Program tanıtımı için ayrı bir başlık açılmış ve burada programın yapısı, genel amaçları, uygulama esasları, ders-kredi listesi verilmiştir. Bu programa neden ihtiyaç duyulduğu gerekçelendirilerek anlatılmıştır. Programda Kur'an-ı Kerim haftada 8 saat, Temel Dini Bilgiler 6 saat (İtikad 2, ibadet 2, Siyer 1, Ahlak 1), Türkçe 2, Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 2 saat şeklinde planlanmıştır.

⁵² DİB, *Mültecilere Yönelik Kur'an Kursları Temel Öğretim Programı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019).

Tablo 8: Mültecilere Yönelik Kur'an Kursları Temel Öğretim Programı

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?	x	
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?		x
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?		x

Bu programda da kazanımlar dersler ile ilgili başlığın altında ayrı bir lise olarak verilmiş, içerik listesiyle ilişkilendirilmemiştir. İçeriklerin sunumunda konu listesi, kaynak listesi ve açıklamalar verilmiştir.

2.1.7. Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) (2021)

Başkanlık tarafından geliştirilen en güncel (2021) programlardan biridir ve 30 sayfadan oluşmaktadır. 4-6 yaş eğitim programında olduğu gibi burada da programın temel yaklaşımı ve öğretici yeterliklerine dair bilgi verilmiştir.⁵³ Tüm programlarda olduğu gibi bu programın da genel amaçları, yapısı, temel ilkeleri ile ders-kredi listesi verilmiştir. DİB'in 02.03.2021 tarihli ve E-1097702 sayılı onayı ile uygulanan programa dair veriler Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9: Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?	x	
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?	x	
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?	x	
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?	x	

⁵³ DİB, Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021).

Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının Program Geliştirme Süreçleri
Açısından İncelenmesi

Program haftada 5 gün, günde 3 saat olmak üzere 8 hafta olarak planlanmış, Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler derslerinden oluştuğu ifade edilmiştir. Program, Kur'an-ı Kerim 5, Dini Bilgiler 10 saat olmak üzere haftada 15, toplamda 120 kredi olarak tasarlanmıştır.

Programda içerik ve kazanımlar aynı tabloda birbirleriyle ilişkilendirilerek verilmiş ve kazanımlar öğrenci davranışları olarak ifade edilmiştir. Aynı tabloda uygulamaya yönelik açıklamalara da yer verilmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere bu açıklamaların öğrenme yaşantılarına yönelik yapıldığından söz edilebilir.

2.1.8. Gençliğe Yönelik Kur'an Kursları Öğretim Programı (2021)

Yine 2021 yılında geliştirilen ve Başkanlığın 02.09.2021 tarihli ve E-67567140-774.01.02-1594117 sayılı onay ile uygulanan bu programa dair veriler Tablo 10'da yer almaktadır.⁵⁴

Tablo 10: Gençliğe Yönelik Kur'an Kursları Öğretim Programı

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?	x	
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?	x	
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?		x
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?		x

Programın başında genel tanıtıcı bilgiler verilmektedir. Programın neden geliştirildiğine dair kısa bir değerlendirme yer almaktadır. Programın temel yaklaşımı da yapılandırmacılık olarak ifade edilmiştir. Programın yapı olarak Kur'an-ı Kerim I, II ve Dini Bilgiler I, II (İtikad-İbadet-Siyer-Ahlak) derslerinden oluştuğu ifade edilerek dile getirilmiştir. Dini Bilgiler-I dersinin İtikad-I, İbadet-I, Siyer-I ve Ahlak-I alanlarından, Dini Bilgiler-II dersinin ise İtikad-II, İbadet-II, Siyer-II ve Ahlak-II alanlarından oluştuğu belirtilmiştir. Programın haftalık 18 saat olarak uygulanması halinde, 12 saatinin Kur'an-ı Kerim öğretimine, 6 saatinin dini bilgiler öğretimine (İtikad 2 saat, İbadet 2 saat, Ahlak 1 saat ve Siyer 1 saat); haftalık 12 saat olarak uygulanması halinde ise toplam 12 saatin 8 saatinin Kur'an-ı Kerim öğretimine, 4 saatinin de dini bilgiler öğretimine (İtikad 1 saat, İbadet 1 saat, Ahlak 1 saat ve Siyer 1 saat) ayrılması öngörülmüştür.

Öğrenme yaşantılarına yönelik her dersin başında öğretim ilke ve yöntemleri başlığı altında liste halinde yönergelere yer verilmiştir. Program kazanımları ve konuları birbirleriyle

⁵⁴ DİB, *Gençliğe Yönelik Kuran Kursları Öğretim Programı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021).

ilişkilendirilerek tablo halinde verilmiştir. Aynı tabloda konu-kazanım açıklamaları da yer almaktadır. Programın değerlendirmesi ve güncellenmesine dair bilgilere rastlanmamıştır.

2.1.9. İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı (2021)

DİB tarafından 2021 yılında geliştirilen ve 24.08.2021 tarihli ve E-67567140-254.01-1565236 sayılı Başkanlık onayı ile uygulanan bu program 88 sayfadan oluşmaktadır.⁵⁵ Başkanlığın özel gereksinimli bireyleri dikkate alarak hazırlaması oldukça önemli bir gelişmedir. Programa dair veriler Tablo 11'de paylaşılmıştır.

Bu programda da tanıtıcı bilgiler genel amaçlar, programın yapısı ve uygulama ilke ve esasları başlıkları ile ders-kredi tablosu olarak verilmiştir. Programın neden hazırlandığına dair engelli bireyler bağlamında bir değerlendirme yapılmıştır. Bu tespitler, ihtiyaç analiz bağlamında düşünülebilir.

Program yapısı incelendiğinde programın Kur'an-ı Kerim I, II ve Dini Bilgiler I, II (İtikad-İbadet-Siyer-Ahlak) derslerinden oluştuğu; Dini Bilgiler-I dersinin İtikad-I, İbadet-I, Siyer-I ve Ahlak-I alanlarından, Dini Bilgiler-II dersinin İtikad-II, İbadet-II, Siyer-II ve Ahlak-II alanlarından oluştuğu görülmektedir. Programın haftalık 18 saat olarak uygulanması halinde, 12 saatinin Kur'an-ı Kerim öğretimine, 6 saatinin dini bilgiler öğretimine (İtikad 2 saat, İbadet 2 saat, Ahlak 1 saat ve Siyer 1 saat); haftalık 12 saat olarak uygulanması halinde ise toplam 12 saatin 8 saatinin Kur'an-ı Kerim öğretimine, 4 saatinin de dini bilgiler öğretimine (İtikad 1 saat, İbadet 1 saat, Ahlak 1 saat ve Siyer 1 saat) ayrılması öngörülmüştür.

Tablo 11: İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?	x	
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?		x
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?		x

Programda her ders için ayrı başlıklar altında tek bir tablo halinde kavramlar, konular ve kazanımlar bütüncül olarak verilmiştir. Öğrenme yaşantılarına katkı sunacak ilke ve yöntemler

⁵⁵ DİB, *İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021).

Diyaret İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının Program Geliştirme Süreçleri
Açısından İncelenmesi

ise nu tablolarla önce liste halinde verilmiştir. Programın benimsediği yaklaşım ile değerlendirme-geri bildirimine dair bir veri incelemelerde tespit edilememiştir.

Başkonak, 2021 yılında kaleme aldığı çalışmasında salgın dönemi başladıktan sonra tüm örgün ve yaygın din eğitimi kurumlarında eğitime ara verildiğini hatırlatarak işitme engelli bireylere hitap eden öğreticilerin, 2019-2020 eğitim yılı bahar yarıyılı bitinceye kadar eğitimlerini kendi imkânları ve yöntemleri ile uzaktan sürdürdüklerini ifade etmiştir. Yazar, kriz dönemlerinde insanların dini ve manevi desteğe ihtiyaçlarının olabileceği düşüncesi ile hareket edilmesini, dinin iyileştirici ve rehabilite edici özelliğinden hareketle işitme engelli öğrencilere hem eğitim hem de manevi destek verdiği şeklinde yorumlamıştır.⁵⁶

2.1.10. Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim) - 2021

Pandemi süreciyle birlikte öğretim sürecinde önemi artan uzaktan eğitim uygulamalarına yönelik DİB'in ilgi duyarak program geliştirmesi oldukça dikkat çekici ve değerli bir gelişmedir. 2021 yılında geliştirilen bu program, 11 sayfadan oluşmaktadır.⁵⁷ Programla ilgili veriler Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12: Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim)

İncelenen Özellik	Gözlem	
	Evet	Hayır
Programda:		
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?	x	
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirleme yapılmış mıdır?		x
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?		x
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?		x

Programın amacı, yapısı ve uygulama esasları ayrı bir başlık altında verilmiştir. Programın gerekçelendirilmesi pandemi süreci ile ilişkilendirilerek yapılmıştır. Programda yer alan her bir dönem; haftada 3 gün, günde 2 saat olmak üzere 8 hafta ve toplam 48 krediden oluşacak şekilde planlanmıştır. Programda iki dönem olup bunlardan ilki “Kur'an'ı Kerim Okumayı Öğreniyorum” ikincisi ise “Kur'an-ı Kerim Okuyorum” olarak isimlendirilmiştir.

⁵⁶ Başkonak, “Covid-19 Salgın Sürecinde Engellilere Yönelik Uzaktan Yaygın Din Eğitimi”, 113.

⁵⁷ DİB, *Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim)* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021).

Öğretim ilke ve yöntemleri de bir liste halinde paylaşılmış, öğrencilerin ders tekrarı ve ders dışı etkinlikleri için de internet linki paylaşılmıştır. Ders konuları bir tablo halinde verilmiştir. Programda hedeflere/kazanımlara yer verilmemiştir.

2021 yılında yayımlanan bir araştırmada bu program incelenmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada çeşitli nedenlerle Kur'an kurslarına gelemeyen öğrencilere söz konusu programın Kur'an öğrenme imkânı tanınması, hem öğretmenlere hem de öğrencilere esneklik sağlanması, canlı derslerde öğrencilerin öğretmenlerden dönüt alabildikleri için daha çok motive olmaları ve öğrencilerin derslere devam etmede istikrarlı olmaları gibi fırsatlar oluşturduğu tespit edilirken, teknoloji kaynaklı problemler, sanal ortamdan kaynaklı duygusal iletişimsizlik, materyal kullanımı ile ilgili sorunlar, mahremiyet ve dikkat dağınıklığı ile sıkıntılara da dikkat çekilmiştir.⁵⁸ Benzer tespitler 2022 yılında yapılan farklı bir çalışmada da gözlenmiştir.⁵⁹

2.1.11. Gençliğe Yönelik Yaz Kuran Kursları Öğretim Programı – 2022

DİB tarafından geliştirilen en güncel program olan bu program 60 sayfadan oluşmaktadır. 02.04.2022 tarihli ve E-67567140-254.01-2366902 sayılı DİB onayı ile uygulanan bu program, yaz Kur'an kurslarını kılavuzlamak üzere hazırlanmıştır.⁶⁰ Tablo 13'te yapılan inceleme verileri paylaşılmıştır.

Tablo 13: Gençliğe Yönelik Yaz Kuran Kursları Öğretim Programı

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?	x	
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?		x
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?		x

Daha önceki programlarda olduğu gibi bu programda da programın genel amaçları, yapısı, uygulama ilkeleri ile ders-kredi bilgileri ayrı başlıklar altında verilmiştir. Programa duyulan ihtiyaca dair de kısa değerlendirmelerin yapıldığı tanıtım bölümünde değerlendirme ve izlemeye dair veri paylaşılmamıştır.

⁵⁸ Öncü - Onulur, "Diyaret İşleri Başkanlığının Uzaktan Kur'an Öğretimi Programı Üzerine Nitel Bir Araştırma (Denizli Örneği)", 441.

⁵⁹ Yıldızhan - Ay, "Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı'nın (Uzaktan Eğitim) Değerlendirilmesi", 316-317.

⁶⁰ DİB, *Gençliğe Yönelik Yaz Kuran Kursları Öğretim Programı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022).

Diyaret İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının Program Geliştirme Süreçleri
Açısından İncelenmesi

Programın yapısı incelendiğinde haftada 5 gün, günde 3 saat olmak üzere 8 haftada 120 kredilik bir süreç planlaması yapıldığı görülmektedir. Program; Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler (İtikad-İbadet-Siyer-Ahlak), Sosyal ve Kültürel Etkinlikler derslerinden oluşmaktadır. Bir haftada Kur'an-ı Kerim 6, Temel Dini Bilgiler 8 (İtikad 2, İbadet 3, Siyer 2, Ahlak 1), Sosyal ve Kültürel Etkinlikler ise 1 saat olarak planlanmıştır.

Programdaki üç dersle ilgili öğretim ilke ve yöntemleri liste halinde verilmiştir. Programdaki derslerin konu, kazanım ve bunların açıklamaları tek bir tablo halinde verilerek bütüncül bir ortam oluşturulmuştur.

2.1.12. 7-10 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı - Eylül 2022

2022 yılı Eylül ayında yayınlanan bu program, 16.09.2022 tarihli ve 2886745 sayılı Başkanlık onayı ile uygulanmaya başlamıştır.⁶¹ Toplam 29 sayfadan oluşan programla ilgili ulaşılan tespitler Tablo 14'te görülmektedir.

Tablo 14: 7-10 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?		x
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?		x
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?		x
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?		x
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?		x

Programın hazırlanma gerekçesi, 4-6 yaş Kur'an kurslarında elde edilen kazanımların devamlılığının sağlanmasının gerekliliği, örgün din eğitimi faaliyetlerinin ve yılın belli zamanlarında uygulanan yaz Kur'an Kursları programlarının birer tamamlayıcısı olarak nitelendirilerek ortaya koyulmuştur. Program yapısı tanıtılırken 7-10 yaş grubu öğrencilere yönelik hazırlandığı ve muhatap kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda 6, 8 ve 10 saatlik alternatiflerden birisi tercih edilerek hafta içi uygulanacağı zikredilmektedir. Programda Kur'an-ı Kerim, Dini Bilgiler, Değerler Eğitimi ve Sosyal Etkinlik öğrenme alanları yer almaktadır. Söz konusu derslerin kredileri farklı alternatiflere çeşitlilik göstermektedir.

Program tasarımında bağlamdan ve programın hazırlanmasına dair ihtiyaç analizlerinden söz edilmemektedir. Yukarıda belirtilen dört öğrenme alanı ile ilgili belli konular ve bu konular

⁶¹ DİB, 7-10 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022).

anlatılırken nelere dikkat edilmesi gerektiğine dair öğretmenlere yönelik bazı açıklamaların olduğu tespit edilmiştir. Bu özellik içerik belirleme bağlamında değerlendirilebilir. Ancak bu programda öğretime önemli ölçüde yön veren hedef/kazanım belirlemesi yapılmadığı, öğretim yöntem ve teknikleri ile değerlendirmeye dair bilgilere yer verilmediği görülmüştür. Belirtilen tespitlere ilave olarak programa süreklilik kazandırılması adına neler yapılacağına dair de bir bilgilendirmeye rastlanmamıştır.

2.1.13. 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı - Eylül 2022

DİB'in 12.09.2022 tarihli ve 2846806 sayılı onayı ile uygulanmaya başlanan bu program 62 sayfadandır.⁶² Tablo 15'te de görüldüğü üzere programda temel özelliklerin anlatıldığı ve programın bağlamından söz edildiği bir bölüm vardır. Programda öncelikle genel amaçlar, benimsenen temel yaklaşım, programın genel yapısı, uygulamada dikkat edilmesi gereken hususlar ile bu gruba hitap edecek öğretici yeterlikleri ele alınmıştır. 2018 yılında uygulamaya koyulan programın güncellenmesiyle oluşan bu programda "Kursa Uyum Süreci", "Dini Bilgiler Alanı", "Değerler Eğitimi Alanı", "Kur'an-ı Kerim Alanı", "Tamamlayıcı Kazanımlar Alanı" ve "Beslenme ve Temizlik Alanı" olmak üzere 6 öğrenme alanı oluşturulmuştur. İlgili programda ifade edildiği üzere temel amaç olarak İslam dininin temel değerlerini kazandırma ve bunların günlük hayata yansımaları sağlama, Allah'ı, Hz. Peygamber'i ve Kur'an-ı Kerim'i tanıma, sağlıklı bir din ve ahlak gelişiminin temin edilmesi gibi genel amaçların yanı sıra bireyin bilişsel, sosyal, duygusal, psiko-motor, dil ve öz bakım gibi gelişim alanlarını çeşitli etkinliklerle destekleyecek nitelikte öğrenimi temin eden ortam oluşturulmasına işaret edilmiştir. Programın temel yaklaşımı olarak öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda esnek bir programın tasarlandığı zikredilmiştir.⁶³

Programın nasıl uygulanacağına dair ayrıntılı bir yönerge hazırlanmıştır. Bu yönergeden anlaşılacağı üzere Programdaki ders ve kredi tablosu yarım ve tam gün eğitimler için alternatifli olarak hazırlanmıştır. Her modelde ilk iki hafta "kursu uyum" olarak planlanmıştır. Haftalık 25 saat uygulanacak modelde -ikili eğitimlerin yapılacağı kurslarda/sınıflarda uygulanması önerilmiştir- ders programı haftada 5 gün ve günlük 5 saat olarak, haftalık 30 saat uygulanacak modelde ise haftada 5 gün ve günlük 6 saat olarak planlanmıştır. Programın bir de haftalık 60 saat uygulanması planlanan modeli yer almaktadır. Bu modelde haftada 5 gün ve günlük 12 saat ders planlanmıştır. 8 hafta süren bu modelin, iki öğretici tarafından eşit olarak yürütülmesi önerilmiştir.⁶⁴

⁶² DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022).

⁶³ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 4-6.

⁶⁴ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 7.

Tablo 15: 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı (2022)

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?	x	
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?	x	
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?	x	
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?	x	

Programda bahsedilen üç modelde hangi öğrenme alanına ne kadar zaman ayrılacağı ayrıntılı olarak tablo üzerinde gösterilmiştir.⁶⁵ Kazanımlar her bir öğrenme alanında belirlenen başlıklar altında tablo üzerinde listeli olarak verilmiştir. “Kursa Uyum Süreci” öğrenme alanında 12 kazanım yer almaktadır. “Dini Bilgiler Alanı”, temel bilgiler (6 kazanım), Allah’ı tanıyorum (8 kazanım), Peygamberimizi tanıyorum (7 kazanım), Kitabımı tanıyorum (5 kazanım), dua (6 kazanım), namaz (7 kazanım), oruç (3 kazanım) ve dini mekânlarımızı tanıyorum (5 kazanım) başlıkları altında toplam 47 kazanım içermektedir. “Değerler Eğitimi Alanı”, saygı (8 kazanım), işbirliği (6 kazanım), doğruluk ve dürüstlük (4 kazanım), sorumluluk (9 kazanım), yardımlaşma/paylaşma (5 kazanım), empati (6 kazanım), adalet (7 kazanım), adab-ı muâşeret (6 kazanım), sabır (4 kazanım), sevgi/merhamet (10 kazanım), milli/dini değerler (11 kazanım) başlıkları altında toplam 76 kazanım içermektedir. “Kur’an-ı Kerim Alanı”, Kur’an’ı tanıma, hareketleri tanıma, harfleri tanıma, ezber, Kur’an okuma gibi başlıklar altında toplam 71 kazanım içermektedir. DİB’in programlarında ilk defa yer verdiği “Tamamlayıcı Kazanımlar Alanı” içerik itibarıyla MEB tarafından sürdürülen okul öncesi eğitim programlarına benzemektedir. Bu öğrenme alanıyla öğrencilerde renkler, geometrik şekiller, boyut, miktar, yön/mekân/konum, sayılar, duyarlar, duygular, zıt kavramlar, zaman ve semboller ile ilgili toplam 41 kazanım çerçevesinde farkındalık oluşturulması beklenmektedir. “Beslenme ve Temizlik Alanı” öğrenme alanıyla ilgili kazanım listesi verilmemiş, sadece uygulamaya yönelik bazı ilkelerden söz edilmiştir. Belirtilen ilkeler birlikte değerlendirildiğinde bu öğrenme alanının dönem boyunca örtük program halinde uygulanmasının önerildiği söylenebilir.

Programın sonunda her bir öğrenme alanına dair öğrencilerin nasıl değerlendirileceğini gösteren ölçme araçları da yer almaktadır.⁶⁶ Bu araçlar programın “değerlendirme” aşaması

⁶⁵ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 10-11.

⁶⁶ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 50-59.

açısından oldukça değerli birer veri olarak nitelendirilebilir. Öte yandan programda kazanımların ayrıntılı olarak belirtilmesi, derslerde kullanılacak kaynak ve materyallere dair yer yer bilgilendirmelerin yapılması “içerik” ögesi açısından, öğretici niteliklerinin ifade edilmesi ve uygulamaya dönük ilkelerden söz edilmesi de “süreç” açısından önem arz etmektedir. DİB’in program geliştirme kapsamında oldukça dikkatle hazırladığı bu program, 2018 yılından farklı olarak aynı zamanda bir okul öncesi programı niteliği de taşımaktadır. Bu yönüyle “Tamamlayıcı Kazanımlar Alanı”, DİB’in yürüttüğü 4-6 yaşa yönelik yaygın din eğitimi faaliyetlerinin okul öncesi eğitime olumlu yönde katkı sağlayacağı beklentisini yükselten bir durum olarak değerlendirilebilir.

2020 yılında Aşlamacı tarafından kaleme alınan bir çalışmada 4-6 yaş Kur’an kurslarının 2018 yılında hazırlanan öğretim programı eğitim programının öğeleri olan amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme ve değerlendirme açısından incelenmiştir. Yapılan değerlendirmelerde programdaki kazanımların 4-6 yaş grubu çocukların dini ve ahlaki gelişimlerini desteklemeye yönelik olarak yapılandırıldığı ifade edilmiş, çocuğun bilişsel sosyal, dil ve motor gelişimlerine ilişkin amaç veya kazanımların programa yeterince yansımadağı, 4-6 yaş aralığının tek bir gelişim dönemi olarak görülmesi ve bu gruba hitap eden öğretmenlerin gerekli mesleki donanıma yeterince sahip olmamaları eleştirilmiştir.⁶⁷

2014 yılında yayımlanan bir makalede DİB’in hazırlamış olduğu 4-6 yaş Kur’an kursu öğretim programı okul öncesi dönemi tanımlamasıyla incelenmiştir. Araştırmada “Dini Bilgiler-1” kazanımları çerçevesinde yapılan değerlendirmelerde çocuklardan “saygı”, “adalet”, “sabır” gibi kavramların tanımlarını söylemelerinin beklendiği belirtilerek bu durumun çocuk gelişimi açısından uygun olmadığına işaret edilmiş ve içeriğin hedef kitlenin gelişim özellikleri açısından uygun olmadığı vurgulanmıştır. Belirtilen bu örnekte olduğu gibi makalede hedef kitlenin gelişim özellikleri merkeze alınarak kazanımların değerlendirilmesi yapılmıştır.⁶⁸ 2023 yılında yayımlanan bir çalışmada ise 4-6 yaş Kur’an kursları öğretim programını incelemek üzere “bağlam, girdi, süreç ve ürün” olarak adlandırılan dört boyutlu bir ölçek geliştirilmiştir.⁶⁹

2.2. DİB tarafından Eylül 2022’de Güncellenen / Kaldırılan Yaygın Din Eğitimi Programları

Daha önce de belirtildiği üzere bu araştırma öncelikle Nisan 2022 itibarıyla yayınlanan programlar üzerinden hazırlanmaya başlanmıştır. Eylül 2022’de Başkanlık tarafından yapılan güncelleme ile üç program ile ilgili değişiklik olmuştur. 2018’de yayınlanan 4-6 yaş Kur’an Kursları

⁶⁷ “Aşlamacı, “4-6 Yaş Kuran Kursları Öğretim Programının (2018) Eğitim Programı Temel Öğeleri Açısından Değerlendirilmesi”, 167-169.

⁶⁸ Doğan, “Kur’an Kursları Öğretim Programı (Okul Öncesi Dönemi)”, 214-223.

⁶⁹ Aşkın - Er, “Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı Değerlendirme Ölçeği”, 288.

Diyaret İşleri Başkanlığı Tarafından Geliştirilen Öğretim Programlarının Program Geliştirme Süreçleri
Açısından İncelenmesi

Öğretim Programı güncellenmiş ve güncel hali yayına alınmıştır. Aynı tarihte 2017'den beri yayında olan “Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları)” ile 2016'dan beri yayında olan “Uluslararası Hafızlık ve Kur'an-ı Kerimi Güzel Okuma Yarışmalarına Hazırlık Programı” yayından tamamen kaldırılmıştır. Aşağıda bu programların değerlendirmesi yer almaktadır.

2.2.1 Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş) (2018)

DİB'in yürüttüğü yaygın din eğitimi faaliyetlerinden biri de 4-6 yaş aralığındaki çocuklara yöneliktir. 2018 yılında geliştirilen 43 sayfalık öğretim programıyla bu eğitimin kılavuzlanması sağlanmaktadır. Program, Başkanlığın 05.09.2018 tarihli ve E.118285 sayılı onayı ile uygulanmıştır. Programın giriş kısmında amaç, temel ilkeler, temel yaklaşımı, öğreticilerin yeterlikleri ve ders kredileriyle ilgili bilgiler verilmektedir. Tablo 16'da görüldüğü gibi DİB tarafından geliştirilen programlar içerisinde program geliştirme süreçlerine en fazla dikkat edilen programlardan birinin bu program olduğu söylenebilir.

Tablo 16: Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş)

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?	x	
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?	x	
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?	x	
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?	x	

Tabloda görüldüğü gibi 4-6 yaş Kur'an kursları öğretim programı belirlenen tüm kriterleri karşılamaktadır. Bu programda “programın temel yaklaşımı” şeklinde ayrı bölüm açılması bağlam ile ilgiliyken, ilk olarak 2013-2014 öğretim yılında başlayan sürecin devamlı olarak alınan geri bildirimlerle geliştirildiğine yapılan vurgu ise değerlendirme kapsamında düşünülebilir. Diğer taraftan 4-6 yaşa yönelik eğitim vermenin neden gerekli olduğuna dair yapılan değerlendirmeler de ihtiyaç analizi bağlamında ele alınabilir.

Program haftada 18 saat temel öğretim, 6 saat ek öğretim ve yaz tatilinde de haftada 15 saat olacak şekilde planlanmıştır. Her aşamada dini bilgiler ve Kur'an öğretimi yer alırken sadece temel öğretimin ilk iki haftasında kursa uyum süreci yer almaktadır. Temel öğretimde 8'er haftalık 4 ayrı düzey, ek öğretimde ise 8'er haftalık 4 ayrı kur yer almaktadır. Yaz kursları da 8'er haftalık iki ayrı dönem halinde planlanmıştır. Derslerin içerikleri ve kazanımları ünite bazlı olarak aynı tabloda

gösterilmiştir. Dört yıl uygulanan bu program DİB'in yaptığı AR-GE çalışmaları ve aldığı geri bildirimler doğrultusunda Eylül 2022'de güncellenmiştir. Programın güncel hali önceki 2.1.13 numaralı başlıkta incelenmiştir.

2.2.2 Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları) (2017)

Başta İmam Hatip Lisesi (İHL) öğrencileri olmak üzere örgün eğitime devam eden öğrencilerin okul dışındaki zamanlarını, amaçlı etkinlikler vasıtasıyla nitelikli hale getirmeyi, örgün eğitimde elde edilen bilgi ve becerilerin geliştirilmesini amaçlayan 34 sayfalık bu program 2017 yılında geliştirilmiş, 09.02.2017 tarihli ve E.4633 sayılı Başkanlık onayı ile uygulanmaya başlanmıştır. Eylül 2022'de yapılan güncelleme ile başkanlığın internet sitesinden kaldırılmıştır. Belirtilen programla ilgili tespit edilen özellikler Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17: Örgün Eğitime Devam Edenlere Yönelik Kur'an Kursları Eğitim Programı-1 (Okuma Salonları)

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?		x
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?		x
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?		x
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?		x

Programın ilk sayfalarında tanıtıcı bilgiler yer almaktadır. Bu kapsamda programın genel amaçları, uygulama ilkeleri ve yapısına dair verilere rastlamak mümkündür. Programın imam hatip ortaokul 1. sınıf ve İHL 1. sınıf müfredatları temel alınarak hazırlandığı belirtilmektedir. Hafta içi 3 gün ve 8 kredi, hafta sonu ise 1 gün ve 2 kredi olarak uygulanması planlanmıştır. Programda Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler, Arapça, Hz. Muhammed'in hayatı ile Sosyal ve Kültürel Etkinlikler dersleri yer almaktadır. Bu dersler ile ilgili zaman, kredi ve kaynak planlaması yapılmış, konular bir liste halinde verilmiştir. Programın eksik yönü ise hedeflere yer verilmemiş olmasıdır. Öğrenme yaşantılarına kılavuzluk edecek açıklamalar ise her ders ile ilgili ayrı bir liste halinde öğretim ilke ve esasları başlığı altında verilmiştir.

2.2.3 Uluslararası Hafızlık ve Kur'an-ı Kerimi Güzel Okuma Yarışmalarına Hazırlık Programı (2016)

DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı tarafından 2016 yılında geliştirilen bu öğretim programı, 07.01.2016 tarihli ve E.424 sayılı onay ile uygulanmaya başlanılan bu program, Eylül 2022'de yapılan güncelleme kapsamında Başkanlığın ilgili internetten sayfasından kaldırılmıştır. 24 sayfadan oluşan programın incelenmesi neticesinde elde edilen bulgular Tablo 18'de gösterilmiştir. Program Kur'an öğretimi, ezberlenmesi, anlaşılması ve hayata uygulanmasının önemine dair değerlendirmelerle temellendirilmektedir. Programda içerik analizine dair ayrı bir açıklamaya rastlanmamakla birlikte Kur'an okuma ve hafızlık yarışmalarına dair değerlendirmelerin bu kapsamda olduğu söylenebilir. Programda her içeriğe temel oluşturacak ders bazında hedef belirlemesi yapılmamakla birlikte hedefler, "program hedefleri" başlığı altında öğrenen davranışlarına dönüştürülecek biçimde dile getirilmiştir. "Kur'an harflerini mahreçlerine ve sıfatlarına uygun olarak seslendirir.", "Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okur." ve "Kur'an okuma usullerini bilir ve uygular." gibi ifadeler bu kapsamda örnek olarak verilebilir.

Tablo 18: Uluslararası Hafızlık ve Kur'an-ı Kerimi Güzel Okuma Yarışmalarına Hazırlık Programı

İncelenen Özellik Programda:	Gözlem	
	Evet	Hayır
1 Temel özelliklerinin anlatıldığı bir bölüm var mıdır?	x	
2 Bağlam (eğitim felsefesi, öğretim yaklaşımı vb.) hakkında bilgi veriliyor mu?		x
3 Süreç öncesinde ihtiyaç analizi yapıldığına dair bir bilgi yer alıyor mu?		x
4 Öngörülen süre/zaman çizelgesi/bilgisi yer almakta mıdır?	x	
5 Hedef belirlemesi yapılmış mıdır?	x	
6 İçerik düzenlemesi var mıdır?	x	
7 Öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine dair bilgi var mıdır?	x	
8 Programda değerlendirmeye dair bilgi yer almakta mıdır?		x
9 Programın denenmesi, Ar-Ge faaliyetleri ve devamlılığının sağlanması adına alınan tedbirlerden söz edilmekte midir?		x

Programın yapısı ve uygulama esaslarına dair açıklamaların öğrenme yaşantılarının düzenlenmesine katkı sunacağı söylenebilir. Program içeriği "Talim ve Tecvid Bilgisi", "Tilavet Usulleri", "Temsili Okuma Esasları", "Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma", "Mûsikî" ve "Yarışma Uygulamaları" başlıkları altında ayrılan ders saatleri de belirtilerek düzenlemiştir. Öğrencileri yarışmalara hazırlamak üzere böylesi bir programın hazırlanması oldukça değerli bir uygulamadır. Bununla birlikte Tablo 4'te gözlenen eksik yönlerin tamamlanması söz konusu programın daha verimli olmasına katkı sunacaktır. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere bu program Başkanlığın internet sitesinden kaldırılmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırmanın ilgili bölümlerinde ifade edildiği üzere DİB tarafından din öğretimi faaliyetlerinin hazırlanan öğretim programlarıyla yürütülmeye çalışılması, söz konusu eğitimin daha sistemli ve profesyonel şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Başkanlık tarafından hazırlanan öğretim programları, yaygın din eğitimine ve hafızlık eğitimine yönelik olmak üzere iki grup halinde sınıflandırılmıştır. DİB, yürüttüğü yaygın din eğitimi faaliyetlerini daha çok hedef kitlelerin gelişim özellikleri, ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini göz önünde bulundurarak çeşitlendirmektedir. Hazırlanan programlarda 4-6 yaş, 7-10 yaş, gençlik, işitme engelliler, mülteciler gibi çeşitli hedef kitleleri dikkate alınmış, Kur'an-ı Kerim öğretiminin uzaktan yürütülmesi gibi farklı uygulamalara dönük yol haritası belirlenmiştir.

Cami ve Kur'an kurslarında yürütülen genel öğretim programları da belirli aralıklarla güncellemelere tabi tutulmuştur. Araştırmada incelendiği üzere camilerde yürütülen din öğretimi faaliyetlerine yön vermesi amacıyla hazırlanan Kur'an Öğretim programları, söz konusu öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü zaman, hedef kitle ve gerçekleştirilmek istenen hedef dikkate alınarak çeşitlendirilmiştir. DİB tarafından 2022 yılının Eylül ayında öğretim programlarında bir güncelleme daha yapılmıştır. Bu güncelleme ile 4-6 yaş Kur'an kursu programında kapsamlı değişiklikler yapılmış, MEB tarafından uygulanan okul öncesi öğretim programlarına benzer unsurlara içerikte daha fazla yer verilmiştir. Bu programın devamı niteliğinde 7-10 yaşa yönelik de bir program geliştirilmiştir. Bununla birlikte, okuma salonlarında örgün eğitime devam edenlere yönelik hazırlanan ve uluslararası yarışmalara hazırlık programları belirtilen güncelleme kapsamında uygulamadan kaldırılmıştır.

Program geliştirme sürecinin en temel parametrelerinden biri olarak değerlendirilebilecek alandan geribildirim alma ve AR-GE çalışmaları DİB tarafından hazırlanan birçok programda dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda Başkanlık tarafından gerçekleştirilen din eğitimi faaliyetlerinin toplumun tümüne hitap edebilmesi adına başta teknoloji ve sosyal bilimler olmak üzere ilahiyat ve din eğitimi bilimindeki gelişmelerin dikkate alındığı, hazırlanan programların tanıtım bölümlerinde dile getirilmektedir. DİB tarafından geliştirilen programların mutfağında merkez teşkilatındaki ilgili görevliler, Kur'an kursu öğreticileri, alan akademisyenleri ve program geliştirme uzmanları yer almaktadır.

Hazırlanan öğretim programlarıyla ilgili açıklamalar incelendiğinde başkanlığın eğitim alanındaki güncel gelişmeleri takip etmeye çalıştığı görülmektedir. Öğrenen merkezliliğin esas alınması, teknolojik imkânların eğitimde kullanılması, öğretmenin öğretim sürecindeki rolüne dair paradigma değişikliklerinin izlenmesi, hedef kitlelerin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin dikkate alınması bu kapsamda değerlendirilebilir. Başkanlığın gerek hitap edilen kitle, gerekse sunulan içerikler açısından hazırladığı programlarda belirtildiği üzere çeşitliliğe gitmesi oldukça önemli

bir durumdur. Ancak hazırlanan programların mutfak aşamasında her programa aynı özenle yaklaşıldığını söylemek güçtür.

DİB tarafından hazırlanan programlar incelendiğinde hedef, içerik, süreç, değerlendirme ve bağlam unsurlarından birçoğuna farklı programlarda yer verilmediği tespit edilmiştir. Bazı programlarda sadece konu listesine ve başvurulacak kaynaklara yer verilirken bazı programlarda ise program geliştirme aşamalarının tümü uygulanmıştır. Başkanlığın oldukça önem verdiği ve halk tarafından da büyük bir oranda sahiplenilen 4-6 yaş Kur'an kurslarına yönelik hazırladığı programlarda oldukça özenli ve hassas çalıştığı görülmektedir. Öyle ki bu programlarda program geliştirme süreçleri adına tüm aşamalar titizlikle yerine getirilmiştir. 2018 yılında geliştirilen program alandan alınan geribildirimler doğrultusunda Eylül 2022'de güncellenmiştir. Bu güncellemede din eğitimi alanı dışında okul öncesi programlarındaki bazı unsurların da yer alması, programlar hazırlanırken farklı disiplinlerden de destek alındığı yönünde yorumlanabilir.

Bu çalışma kapsamında 13'ü hâlihazırda yayında olan, -1'i güncellendiği için- 3 yayından kaldırılan olmak üzere 16 program incelenmiştir. Programlarda en çok göz ardı edilen unsurun bağlam olduğu (n=10 programda bu unsur yer almamaktadır.), mutlaka yer verilen unsurun ise içerik (n=16) olduğu görülmüştür. Öğretim programları için oldukça önemli bir konuma sahip hedef unsuru ise programların çoğunda kendine yer bulurken (n=11) göz ardı edilmeyecek sayıda (n=5) programda da bu unsurun olmadığı görülmüştür.

Başkanlığın bazı programlarında yer alan özelliklerin diğer programlarında olmaması farklı şekillerde açıklanabilir. Programlar farklı komisyonlar tarafından hazırlanmış olabilir. Bazı programların hitap ettiği kitlenin özellikleri dikkate alınarak özellikle titiz davranılmış olabilir. Daha ayrıntı içeriğe sahip, daha küçük gruplara yönelik hazırlanan bazı programlar ile sadece din eğitimcilerine destek olunmak istenmiş olunabilir. Bu ihtimallerden hangisinin geçerli olduğundan ziyade dikkate alınması gereken husus, hazırlanan programlarda belli bir standardın sağlanmasının sürdürülen eğitim faaliyetlerinin daha nitelikli hale gelmesine katkı sağlayacağı düşüncesidir. Belirtilen düşüncenin doğru olduğu varsayımdan hareketle bu çalışmanın DİB tarafından geliştirilecek sonraki programlara olumlu katkı sunması ümit edilmektedir.

Kaynakça

- Akdokur, Fatma. "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları". *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-1*. 95-107. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Akyürek, Süleyman. "Din Hizmetleri Personelinin Hizmete Hazırlık Eğitimi Program Tasarısının İncelenmesi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23 (2007), 473-505.
- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2. Basım, 2010.
- Algur, Hüseyin. *Nesiller Arası Farklılaşma ve Din Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2022.
- Altaş, Nurullah. *Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2022.
- Aşkın, Betül - Er, Hamit. "Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı Değerlendirme Ölçeği". *Dini Araştırmalar* 26/64 (2023), 277-309. <https://doi.org/10.15745/da.1261387>
- Aşlamacı, İbrahim. "4-6 Yaş Kuran Kursları Öğretim Programının (2018) Eğitim Programı Temel Öğeleri Açısından Değerlendirilmesi". *Erken Çocukluk Dönemi Din - Ahlak - Değerler Eğitimi ve Sorunları - 1*. ed. Mehmet Bayyigit vd. 160-170, 2020.
- Başkonak, Mustafa. "Covid-19 Salgın Sürecinde Engellilere Yönelik Uzaktan Yaygın Din Eğitimi". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2021), 89-119. <https://doi.org/doi.org/10.53112/tudear.995019>
- Bloom, Benjamin S. *Taxonomy of Educational Objectives*. United States of America: Addison Wesley Publishing Company, 2. Basım, 1956.
- Dam, Hasan - Ertürk, İdris. "Diyanet İşleri Başkanlığı Tashih-i Huruf Eğitim Programının İçerik ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi". *Diyanet İlmî Dergi* 55 (2019), 467-494.
- Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 25. Basım, 2017.
- Demirel, Özcan. *Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretmen Sanatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 22. Basım, 2015.
- DİB. *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022. <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/%C4%B0htiya%C3%A7%20odakl%C4%B1%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20C3%96%C4%9Fretim%20Programlar%C4%B1%20%202019.pdf>
- DİB. *7-10 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022. <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/7-10%20Ya%C5%9F%20Grubu%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1-2022.pdf>
- DİB. *Camilerde Kur'an Öğretimi Hafta Sonu Kur'an Kursları Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019. <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Camilerde%20Kur'an%20C3%96%C4>

- [%9Fretim%20Haftasonu%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20Program%C4%B1%20-%202019.pdf](https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Camilerde%20Kur'an%20%202019.pdf)
- DİB. *Camilerde Kur'an Öğretimi Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010.
<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Camilerde%20Kur'an%20%202010.pdf>
- DİB. *Gençliğe Yönelik Kuran Kursları Öğretim Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.
<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Gen%C3%A7li%C4%9Fe%20Y%C3%B6nelik%20Kuran%20Kurslar%C4%B1%20-%202021.pdf>
- DİB. *Gençliğe Yönelik Yaz Kuran Kursları Öğretim Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022.
<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Gen%C3%A7li%C4%9Fe%20Y%C3%B6nelik%20Yaz%20Kuran%20Kurslar%C4%B1%20-%202022.pdf>
- DİB. *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.
<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/%C4%B0htiya%C3%A7%20Odaklı%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20-%202019.pdf>
- DİB. *İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.
<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/%C4%B0İşitme%20Engellilere%20Yönelik%20Kur'an%20Kursları%20-%202021.pdf>
- DİB. "Kur'an Kursu Öğretim Programları". *Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, 2022.
<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/sayfa/465>
- DİB. "Kur'an Kursu Öğretim Programları". *Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, 2023.
<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/sayfa/465>
- DİB. *Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı (Uzaktan Eğitim)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021.
<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Kur'an-%C4%B1%20Kerim%20-%202021.pdf>
- DİB. *Mültecilere Yönelik Kur'an Kursları Temel Öğretim Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.
<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/M%C3%BCltecilere%20Yönelik%20Temel%20-%202019.pdf>

- DİB. *Yatılı Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017. <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Yat%C4%B1%C4%B1%20Yaz%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20-%202017.pdf>
- DİB. *Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018. <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Yaz%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20-%202018.pdf>
- DİB. *Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı (04-06 Yaş Grubu)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021. [https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Yaz%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20\(04-06%20Ya%C5%9F%20Grubu\)-2021.pdf](https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Yaz%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20(04-06%20Ya%C5%9F%20Grubu)-2021.pdf)
- Doğan, Davut. “Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Öğretim Programı (Okul Öncesi Dönemi) Dini Bilgiler-1 Öğrenme Alanı Kazanımları Üzerine Değerlendirme”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/24 (2014), 201-225.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 1972.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Edge Akademi, 6. Basım, 2013.
- Gordon, William R. vd. *Developing The Curriculum Improved Outcomes Through Systems Approaches*. New York: Pearson Education, 9. Basım, 2019.
- Güler, Neşe. *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 13. Basım, 2019.
- Karataş, Meryem. “İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarında Hz. Muhammed İmajı - Dinim İslam Kitabı Özelinde”. *Antakiyat: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2020), 279-291.
- Kılavuz, M. Akif. “Yetişkinlerin Din Eğitimi Programlarının Planlanması”. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*. ed. M. Faruk Bayraktar. 125-147. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Kızılabdullah, Yıldız. “Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din”. *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 37-52. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Köksal, Fatma Nur. “Öğretim İçeriğinin Seçimi ve Düzenlenmesi”. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Şeref Tan. 79-111. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 14. Basım, 2017.
- Köksal, Onur. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Konya: Eğitim Yayınevi, 3. Basım, 2017.
- Öncü, Ali - Onulur, Tuğba. “Diyanet İşleri Başkanlığının Uzaktan Kur'an Öğretimi Programı Üzerine Nitel Bir Araştırma (Denizli Örneği)”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 417-443.
- Önder, Mustafa. “Teorik ve Pratik Açından Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programına Bir Bakış”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2008), 275-295.
- Önder, Mustafa. “Yaz Kur'an Kurslarında Program, Uygulama ve Mekân'ın Öğrenci Başarısına Etkisine Dair Bazı Tespit ve Teklifler”. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu -1*. 337-347. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.

- Önder, Mustafa. “Yeni Öğretim Programı ve 8 Ay Süreli Kur’an Kursları (Muhteva, Uygulama, Problemler ve Çözüm Önerileri)”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2010), 297-308.
- Sevinç, İrfan. “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”. *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2023), 31-62.
- Sönmez, Veysel. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 8. Basım, 2015.
- Sönmez, Veysel. *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 18. Basım, 2015.
- Tan, Şeref. “Öğretim Hedeflerinin Belirlenmesi”. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. ed. Şeref Tan. 37-78. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 14. Basım, 2017.
- Varış, Fatma. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1971.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 8. Basım, 2011.
- Yıldızhan, Şeref - Ay, Mehmet Emin. “Pandemi Döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yürüttüğü Kur’an-ı Kerim Öğretim Programı’nın (Uzaktan Eğitim) Değerlendirilmesi (Zonguldak İli Örneği)”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (2022), 293-319.